

ČESKOSLOVANSKÉ NÁRODNÍ HNUTÍ NA STRÁNKÁCH OLOMOUCKÝCH PERIODIK HVĚZDA A MORAVAN

LUBOMÍR NOVOTNÝ

Abstrakt: První polovina 60. let 19. století byla ve znamení obnovy ústavní éry a dobou, kdy se formovaly politické strany, programy, linie a zájmy všech veřejně činných sil na Moravě. Tento článek pojednává o prezentaci českého národního programu v olomouckých žurnálech *Hvězda* a *Moravan*.

Klíčová slova: Morava, Moravané, Slované, Čechoslované, noviny.

I. ÚVOD

Noviny jsou nezastupitelným historickým pramenem. Především společenská a politická periodika tvoří jeden ze základních pramenů pro poznání veřejné sféry ve druhé polovině 19. století. První polovina 60. let 19. století byla ve znamení obnovy ústavní éry a dobou, kdy se formovaly politické strany, programy, linie a zájmy všech veřejně činných sil na Moravě. Dvě hlavní moravská centra, Brno a Olomouc, etnicky smíšená, ale politicky, kulturně a hospodářsky ovládaná německým živlem, se přesto z logiky věci stala středisky politických aktivit slovanských elit na Moravě. Záměrně neužívám slova českých elit, jelikož v první polovině 60. let ještě zdaleka nebylo jasné, jaká linie a jaký politický a národní program na Moravě u slovanského obyvatelstva zvítězí. Tato nejednoznačnost se též zračila v používaném názvosloví. Slova Čech, Slovan, Moravan, Slezan, moravský Slovan, Čechoslovan, slawische Mährer, českomoravský národ, česko-moravský národ apod. se používala v různých kontextech, v různých významech, v odlišných odstínech, s odlišným účelem, za různými cíli. Tato slova neměla jasnou sémantiku. Frekvence používání těchto slov, způsob jejich používání, kontexty, v nichž byla používána, to vše nepřímou poukazuje na způsoby prosazování politických cílů ve veřejném životě pomocí periodik. Na sklonku 50. a na počátku 60. let byla v hlavním královském městě Olomouci vydávána tři česky (moravsky) psaná společensko-politická periodika. Literárně-politický časopis *Hvězda*, jasně politicky profilované noviny *Moravan* a převážně ekonomicko-vzdělávací periodikum *Hospodář moravský*. Cílem tohoto textu je na příkladu prvních dvou periodik poukázat na obsahovou náplň, na cíle a směřování těchto žurnálů, na způsob práce s textem, s významy slov, na to, jakým způsobem byl čtenáři zprostředkováván český národní program.

II. HVĚZDA

Toto periodikum vycházelo v Olomouci v letech 1859–1864 a neslo podtitul *list zábavný a poučný pro lid a mládež dospělejší*. Šlo o česky psaný list, který začal vycházet na konci Bachovy éry a jehož tendence byly zpočátku společensko-literární. K čelným postavám spojeným s tímto listem patřil tiskař Antonín Halouzka (1814–1883), hlavním redaktorem byl zpočátku gymnaziální profesor německé reálky v Olomouci Václav Žirovnický (1818–1880), později Michal B. Kříž (1833–1869) a řadovým redaktorem František Jaroslav Kubíček (1838–1865). K častým příspěvatelům patřili i Vratislav Kazimír Šembera (1844–1891), pozdější zemský a říšský poslanec Karel Adámek (1840–1918) či Jan Karel Hraše (1840–1907). Osudy těchto aktérů se v pozdějších dobách rozešly, ale v době *Hvězdy* měli společný cíl a tím byla postupná kampaň ve prospěch českého (pražského) národního programu, propagace

Obrázek č. 1:
Titulní list *Hvězdy*.

VK Olomouc

2650471864

HVĚZDA.

List zábavný a poučný.

Redaktor: *Michal B. Kršič.*

Celoroční odběratelé, kteří předplatí buď najednou, buď ve dvou lůžkách počátkem každého půllíť zapraví, obdrží s prvním číslem druhého půllíť krásný obraz trvalé ceny, představující vlastenou paměťhodnost, co přemítá z dárna.

Cena inzerátů: Miso 30 kr. kolku platí se za řádek drobného tiska 5 kr. při prvním, 4 kr. při druhém a 3 kr. při každém dalším výtisku.

Vychází každou sobotu 10 hod. ráno a stojí se zasloukou po poště: na čtvrt roku 1 zl. 20 kr. „ půl „ 2 „ 80 „ „ celý rok 4 „ 50 „ v Olomouci: „ na čtvrt roku 1 zl. „ půl „ 2 „ „ celý rok 4 „

Všecky listy zasílají se do redakce „Hvězdy.“ Redakce nedobíjí čísel se neztrácejou.

Č. 1. V Olomouci 3. ledna 1863. V. roč.

Slovo k laskavému čtenářstvu.

Počínáme pátý ročník „Hvězdy“ s vlti nejlepší. Nemálo mysl naši povznášá vědomí to, že mluvíme k milému národu našemu r. 1863. Vědomí jsme sobě dobře všech obtíží a nesází, které se za naší doby v cestu kladou časopisu pouze poučenému a zábavnému, víme, že všech smyslů jsou zaujaty politikou; však to vše nás neodtráší, neboť jsme přesvědčeni, že národ náš i v pobouřené době nezapomene na klidné musy a že i list vzdělávací a zábavě určený mistečka najde na rodném stole našich krajanů Zeleni by bylo, kdyby nedostatky odběratelstva se stavěl v cestu našim upřímným snahám. To však se bolu chvála nestane, neboť jsme úplně překonáni o tom, že naši krajané nás budoú v svatém boji za osvětu podporovati a naši bratři v Čechách a na Slovensku nezapomenou na vzájemnost slovanskou.

„Hvězda“ bude stále pokračovati ke svému zdokonalení, a čím jí bude přibývati přízně čtenářstva, tím více se zvelebi. Směr „Hvězdy“ byl a bude vždy vlastenecký; vynasazíme se všemožně buditi lasku k vlasti a národnosti, baviti prostonárodním slohem a poučovati zábavným způsobem — všeob budeme usilovati, aby obsah „Hvězdy“ byl vždy rozmanitějším. Slibili nám posavádci spolupracovníci i na rok 1863 svoji vřadnou pomoc, jakož jsme „Hvězde“ i nových, osvědčených sil spisovateckých získali.

Hvězda od nového roku vychází pravidelně každou sobotu o 10 hodinách ráno na velkém archu a obsahuje: básně vlastenecké, povídky a romány. Ona bude všelikou péčí věnovati národním pověstem, způsobům,

obyčejům), dějepisným úpominkám. Dále bude podávati poučné články z děje, země, národopisu a z přirodověd, cestopisy ad; také bude přilhlžeti k průmyslu a hospodářství; přecež přinášeti bude zprávy o nových vynálezech a zkušenostech.

Neměně důležitou částí programu bude denní kronika pod názvem: „Co nového?“ kdež se čtenář nejdůležitějších novinek v kulturnio života slovanského a zpráv o nových knihách doče. Důležité dopisy najdou v ní slusného místa. Závěrek listu činíti bude zajímavý směš, oznámení obilních cen z důležitějších tržisť Moravy a Oznamovatel.

Abý se „Hvězda“ stala všeobecně užitečnou, uvolojuje se redakce v „Listárně“ podávati svým odběratelům zprávy a poněmí ve všech pochybných, jakož i všelikou radou dle možnosti posloužiti.

Poněvadž „Hvězda“ co týdeník kolku podléhá, museli jsme předplatit o něco zvyšiti, záce celoroční odběratelé, kteří předplatí buď najednou, buď ve dvou lůžkách vždy počátkem nového půllíť zapraví, obdrží s prvním číslem druhého půllíť krásný obraz trvalé ceny, představující vlastenou paměťhodnost, co přemítá dárna.

Chápeme se čila v plně naději, že posloužíme národu a vlasti, že přispějeme teba jen kaménkem k vznesené budově slovanské osvěty, že pomůžeme rozvíti naše rodáky ke všemu, co krásného a slachetného. Bliž nám v tom pomáhaj.

*) Žádáme snadně všedního národovce, aby nám pověsti, pověry, spůsoby a starodávné obyčaje ve všech smyslu našich vlasti zasílali, sobě neobtěžovali, a také nám alchou naši usnadňili.

Redakce.

myšlenek etnické jednoty slovanských obyvatel Čech, Moravy (částčně i Slezska a Horních Uher), jednoty zemí Koruny české, jazykové jednoty, uznání historického práva a liberální požadavky. Nešlo primárně o politické periodikum, ale o časopis, jenž zprostředkovával beletristické texty, etnografické zprávy, cestopisné črty, poezii, překlady, úryvky z historických románů, povídky apod. a na základě těchto literárních útvarů zároveň propagoval český (českoslovanský) národní program, jenž na Moravě stál vedle dalších tendencí, k nimž náležel zemský princip, etnický moravismus a moravskoslovanská tendence.¹

Skupina vlastenců sdružená kolem *Hvězdy* již plně akceptovala český národní program. Pro ně Morava byla sice vlastní v zemském smyslu, ale moravský etnický, historický či jazykový svéráz nehrál již žádnou roli, a naopak v jejich očích byl na škodu, jelikož dle nich sloužil heslu „divide et impera“. Ve svém myšlení akceptovali českou superioritu (v zemském smyslu) v rámci zemí Koruny české, přičemž tradiční obavy z Čechů, jež byly na Moravě poměrně běžné, mírnili tím, že samozřejmostí je respekt vůči moravské jinakosti a moravská autonomie v rámci českého státu. V uměleckých literárních pokusech byla oslavována mytická moravská krajina přesně po vzoru předchůdců v Čechách, především Máchy a Kollára. Opěvování národně-mytologických míst

1 MEZNÍK, J. Dějiny národu českého v Moravě (Nárys vývoje národního vědomí na Moravě do poloviny 19. století). *Český časopis historický* 88. Praha: Academia, 1990, s. 56n. ISSN 0862-6111.

mělo navíc spojitost s rukopisy, které byly mocným impulsem k cestování po českých zemích. Takto František Jaroslav Kubíček² v básni *Hostýn* píše o Alpách, Kavkaze, Himalájích, ovšem i na převážně rovinaté Moravě se tyčila hora, která stála za zmínku: „Tam jen kažte všechněm pohlednouti, // na horu, k níž věrný vlasti syn // S úctou zírá, svatý na Hostýn, // hned pak všichni musí umlknouti // ... // Tam si pomník národ náš postavil, // Jehož nikdy neumlkne hlas: // Moravan tu s Čechem chrabře vás // Barbarství a zkázy jisté zbavil.“³ Právě symboly Hostýna,⁴ knížete Svatopluka a Cyrila a Metoděje patří k trojlístku nejčastěji zmiňovaných. Tyto symboly byly spojovníkem mezi Slovy na Moravě a zároveň v sobě nenesly žádný protičeský osten, takže vyhovovaly převážně většině neněmeckých politických proudů na Moravě. Vedle romantických, historizujících a patetických básní se ve *Hvězdě* objevovaly cestopisné a národopisné črty. Móda cestopisů, opěvování krajiny, hledání mytických míst, to vše mělo opět svůj předobraz v Čechách. Obdobím rozkvětu vlasteneckých cestopisů (především po hradech a zříceninách) byla 30.–40. léta 19. století. Hledání zasuté slovanské a české slavné minulosti bylo pevně spojeno s romantismem, možná i proto (i přes časové zpoždění moravských procesů oproti Čechám) se Šembera, Kubíček, Kříž a spol. neutápěli tolik v romantizujícím patosu (snad krom básní) a jejich cestopisné črty se mnohem více soustředily na národopis, na lidi, na jazyk, na kroj, na zvyky. V tomto ohledu navazovali spíše na Boženu Němcovu a její literární zájem o prostý selský lid.⁵ V roce 1861 pak vychází na stránkách *Hvězdy* seriál nejdříve pod názvem *Úryvky z Moravy* (nesignován, ale psal jej Kubíček) a pak *Na Hané obrázky ze života*. (signován F. J. K.), který popisuje cestu skupiny mladých lidí, studentů z Vídně až na Hanou v roce 1860. Členové této skupiny, mj. Kubíček a Šembera, vedli dialog s kolemjdoucími, navštěvovali hostince,⁶ vsi i města,⁷ se zájmem si prohlíželi vizáž obyvatel,⁸ naslouchali hovorům, sledovali vnější vzhled daných míst.⁹ Kubíček čtenářům sděloval, že je ostudou, že všichni neustále s otevřenými ústy pozorují cizinu, ale svoji vlast (a slovo vlast mělo vždy jediný význam, byla jím myšlena Morava) „půdu Přemyslů a Svatopluků“ (opět spojení české i moravské symboliky) neznají. Pro tuto mladou generaci vlastenců bylo cestování nutností, jelikož k poznání jim nestačilo číst jen staré listiny či spisy Řehoře Volného, nýbrž vše poznat na vlastní oči. „Cestovati musíme a takto osobně sobě sbíratí vědomosti o tom, kam již aneb lépe kam teprv národ náš dospěl a tato autopsie nám nejlépe prospěje. Musíme národ vyhledávati ne pouze v hospodách a jiných veřejných místech, nýbrž

2 Kubíček psal pod pseudonymy Lipovec, Francek, J. L. Chorvátský, viz František Jaroslav Kubíček. František Jaroslav Kubíček – Encyklopedie dějin města Brna – Profil osobnosti [online]. Dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=14391 [vid. 2013-09-04].

(pozn. autora: Kubíček někdy též jako Lipovec, Jar. Lipovec ad.)

3 Báseň *Hostýn*. *Hvězda*, č. 5, 4. 6. 1859, s. 33.

4 Hory a kopce měly v české i moravské obrozenecké mytologii obecně významné místo, viz MAUR, E. *Paměť hor: Šumava, Říp, Blaník, Hostýn, Radhošť*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2006, 375 s. ISBN 80-86515-60-5.

5 FAKTOROVÁ, V. *Mezi poznáním a imaginací: podoby obrozeneckého cestopisu*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2012, s. 324. ISBN 978-80-7420-026-7.

6 Zaráželo je, že němčí i živnostnictvo, které je evidentně slovanského původu, němčinu láme a odmítá aktivní spolupůsobení ve vlasteneckém životě.

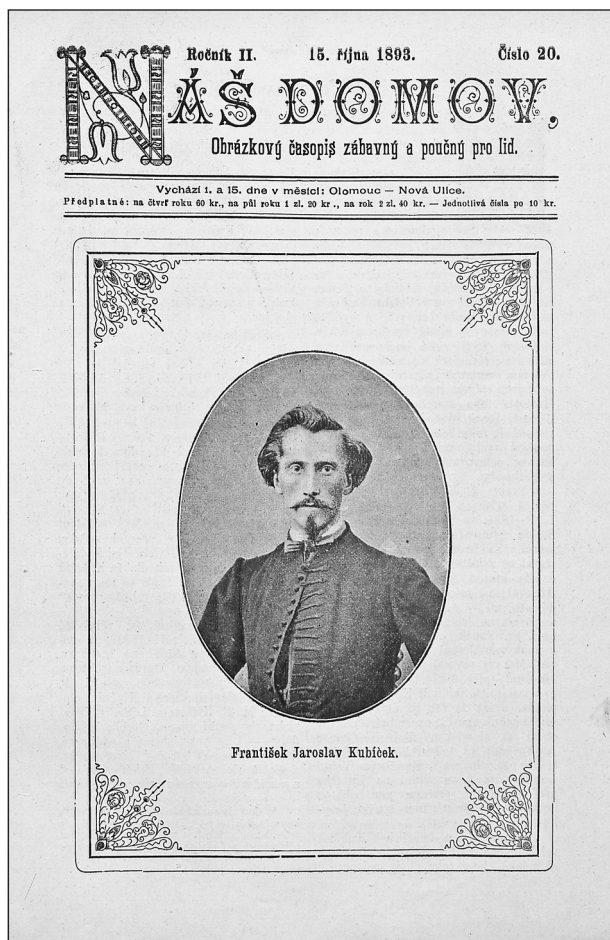
7 V článku *Nápisy a firmy na Moravě* se Lipovec (Kubíček) rozohňoval nad tím, že i v ryze slovanských moravských městech jsou veřejné prostory německé. Tabulky na domech, nápisy na obchodech, jména apod., to vše bylo v němčině, přičemž často šlo o jakousi směs němčiny a „moravské řeči“. V celém článku používá jako synonyma termíny „Moravan“ a „Čechoslovan“, slovo „Moravan“ vůbec nechápe v zemském smyslu. „Hrozná věc jest, že i na vsích, kde krejčuje neb ševcuje nějaký ve Vídni vyučený mistr, viděti jest nápisy německé, ač nemilosrdně skroucené, byť by do dědiny takové kromě žida kůžky hledajícího živá německá duše nezabloudila.“ *Hvězda*, č. 24, 16. 6. 1860, s. 288.

8 Např. kdo je ve fraku hraje si na pána, je to Němec, Slovan je prostě oblečen nebo v kroji, viz návštěva Břeclavi. *Úryvky z Moravy II*. *Hvězda*, č. 17, 6. 7. 1861, s. 286–287.

9 Do protikladu dává města a vesnice, kdy města působí německo-židovsky (např. Mikulov), naopak vsi jsou slovanské. *Úryvky z Moravy V a VI*. *Hvězda* č. 20 a 23, 27. 7. a 17. 8. 1861.

i v rodinném kruhu, třebaž v skrovné chýži, kam působení cizí osvěty posud tak mocně nevniklo; musíme vidět jeho školy, které nám měřítkem nejjistějším býti mohou, daleko-li pokročil.“¹⁰ Tyto cestopisné skici byly opletleny obrozeneckými termíny o holubičí povaze, dobrotě, prostotě, přičemž fundamentálním autorem je pro Kubička et comp. Kollár a jeho *Slávy dcera*, na niž se citáty a textovými vsuvkami často odkazuje.¹¹ Zároveň se ve *Hvězdě* objevují texty, které jdou proti politice Pražákovy Národní strany na Moravě i proti praxi Palackého a Riegera, když obě politické formace se snažily o spolupráci s konzervativní šlechtou.

Obrázek č. 2: Portrét Františka Jaroslava Kubička.

Po příjezdu do Olomouce se skupina rozešla a po rodné Haně již putoval Kubiček sám. Kubiček, který pobýval na studiích ve Vídni, chtěl léto roku 1860 strávit na rodné půdě, přičemž tento pobyt chtěl využít k tomu, aby zjistil, zdali je Haná z jeho pohledu již „probudilým regionem“ nebo ještě „neprocitla“. Olomouc jej nepřekvapila, o ní věděl, že je rázu: „...nyní

¹⁰ Úryvky z Moravy II. *Hvězda*, č. 16, 29. 6. 1861, s. 267.

¹¹ Základním sdělením z Kollára pro něj byla jednota: „Nechte svár, co hrob již vlasti vyryl, slyšte národ, ne křik Feáků, váš je Hus i Nepomuk i Cyril.“ Viz KOLLÁR, J. *Slávy dcera*. 1. vyd. Praha: Národní knihovna 1, 1971, s. 75.

již téměř zúplna německého“¹² ale zajímal jej Prostějov. Jeho první pocity z Prostějova byly rozpačité, opět sledoval vnější znaky, když hlavní pro něj bylo oblečení a jazyk, ale na náměstí se nacházeli jen „synové Izraelovi“ a pak Slované chodící ve fraku. Kubíček si se zděšením zapsal, že: „...nevěděl, jsemli ‚an der Spree‘ anebo ‚am Rhein‘ čili v residenci Hanáků.“¹³ Jeho nálada se spravila až následující den, kdy probíhal ve městě trh. „Frankfurtan“ ten den zalezli, jak psal Kubíček, a: „Vesměs se mluvilo moravsky, ba i židé vychvalovali svůj orkaf komickou výmluvností česky!“¹⁴ Počátek 60. let ještě nebyl dobou, kdy by se veřejně a úmyslně dávala najevo etnická příslušnost, identita podléhala řadě vlivů, základním dělením byl sociální status a status měšťan versus venkovan.¹⁵ Řada měst a vesnic na Moravě měla vnějškově jinou tvář, než která by odpovídala početně dané etnické struktuře. Ostatně etnická identita jednak nebyla pro řadu obyvatel zásadní, jednak byla proměnlivá,¹⁶ podléhala řadě okolností, především možnostem profesního a společenského vzestupu.

Hvězda těmito pololiterárními útvary plédovala za český národní program, snažila se „probouzet“, vzdělávat, poučovat, seznamovat. Zásadně platilo, že při vytváření českého národního vědomí na Moravě: „...nestačily jen ryze kulturní snahy nebo politické akce. Zásadní změna se musela odehrát také v lidské představivosti.“¹⁷ Proto bylo nutno vytvářet symboly, mýty, konstruovat příběhy, pozměňovat a přizpůsobovat tomu, co bylo v povědomí různých vrstev obyvatel. V článkách jsou zřetelně rozeznatelné základní znaky obrozeneckého programu, důraz kladený na jazyk, na vzdělání, na píli, disciplínu, v podstatě na vlastnosti, které Masaryk shrnul do pojmu drobná práce. Důležitý byl i akcent na sebeúctu, kterou měl člověk nalézt v přihlášení se ke svým kořenům.

V dubnu 1863 pak byla *Hvězda* přeložena do Brna (tiskla se u Rudolfa M. Rohrera), když hlavní redakci měl již v ruce Michal B. Kříž. Nicméně tento žurnál byl již zastíněn dvěma hlavními moravskými politickými tribunami – olomouckým *Moravanem*, vycházejícím od roku 1862, a pak především oficiálním listem Národní strany, *Moravskou orlicí*, jejíž první číslo vyšlo v roce 1863. I proto přestala *Hvězda* v březnu 1864 vycházet.

III. MORAVAN

Tento obdeník začal vycházet v Olomouci od ledna 1862. Jádro redakčního týmu bylo tvořeno povětšinou starými známými tvářemi. Novým činitelem byl tiskař a nakladatel František Slavík (1804–1867), hlavní slovo v redakci držel František Jaroslav Kubíček a korektorem byl Václav Žirovnický. Jednalo se o čistě politické periodikum. Noviny měly standardní strukturu tvořenou na titulním listu hlavním článkem a zpravidla fejetonem, uvnitř listu se pak nacházely rubriky pod názvy „Rakousko“ (zprávy z monarchie včetně Čech), „Cizozemsko“ (informace mimo mocnářství), „Dopisy z vlasti“ (zprávy z Moravy) a místní „Olomoucká kronika“. Vedle

12 Na Hané. Obrázky ze života F. J. K. *Hvězda*, č. 24, 24. 8. 1861, s. 404.

13 Na Hané. Obrázky ze života F. J. K. III. *Hvězda*, č. 29, 28. 9. 1861, s. 479.

14 Na Hané. Obrázky ze života F. J. K. IV. *Hvězda*, č. 30, 5. 10. 1861, s. 490.

15 „Venkovan o své totožnosti nepřemýšlel tak jako vzdělaný člověk. Jeho svět tvořilo pouze bezprostřední okolí jeho obydli, byl to svět práce, rodiny, sousedů, obce. Řád všeho dění zajišťoval Bůh.“, viz ŘEPA, M. *Moravané nebo Češi?: vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2001, s. 37. ISBN 80-7239-084-8.

16 Příkladem budiž vůdcové moravské politiky Pražák a Fanderlík, kteří se k češtví propracovali přes etnické moravanství, viz MALÍŘ, J. *Morava na předělu (K formování národního vědomí na Moravě v letech 1848–1871)*. *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1990, č. 2, s. 345–346. ISSN 0323-052X.

17 ŘEPA, M. Svět symbolů a rozmach českého národního vědomí na Moravě. In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek: sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané?: k vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28. 2. 2001 v Brně*. Ed. MALÍŘ, J. – VLČEK, R. Brno: Matice moravská, 2002, s. 93. ISBN 80-86488-04-7.

Obrazek č. 3: Titulní list Moravanu.

těchto kmenových rubrik, pak list obsahoval vždy zprávy ze zasedání moravského zemského sněmu. Noviny samy sebe prezentovaly jako federalistický list, stojící proti centralistickým liberálům (většina moravských Němců) a jasně podporující sepětí s Čechy (etnicky i státoprávní) a historické právo. Kubíčkův způsob vedení novin a jeho styl psaní, sarkasmus, vybojnost, ironie, to vše ukazuje, že jeho velkým vzorem a novinářským učitelem byl Karel Havlíček. Pokud v poezii a v krásné literatuře hledal vzor v Kollárovi, tak v žurnalistice to byl rodák z Brno.

Z obsahového hlediska je nutno konstatovat, že ve fejetonové části byly zpravidla pojednávány národní požadavky, národní charakteristiky, národně-historické příběhy. Nejmdle se pouze o Moravu, Čechy ap., ale opět o Uhry, úžeji Maďary, když od ledna 1863 vycházel na pokračování fejeton Istvána Széchenyiho *Základy spokojenosti*. Zásadním tématem pro *Moravan* až do jeho zániku (tedy jak za redakce Kubíčka, Slavíka, tak i Rozehnal) bylo polské povstání v letech 1863–1864. Okamžitě byla zavedena rubrika „Polská revoluce“ („Povstání polské“) a v jediném čísle nebyly vynesčány informace o probíhajících vojenských akcích, mezinárodně politickém dopadu, politické aktivitě jak domácích Poláků, tak i v emigraci,

o ruské politice. Enormní zájem *Moravanu* o polskou otázku nepramenil pouze z Kubíčkovy polonofilství,¹⁸ ale i z toho důvodu, že povstání přineslo i zásadní rozepří především do Národní strany v Čechách¹⁹ a i na Moravě bylo ostražitě sledováno. Polské povstání v sobě totiž neslo několik poloh (slovanská jednota a politika, vztah ke katolictví, liberální zásady, postoj vůči carismu apod.) a bylo jedním z důvodů pozdějšího logického rozdělení české a později i moravské politiky na staročechy a mladočechy (národní stranu a lidovou stranu). Na stránkách *Moravanu* byl zřetelně vidět Kubíčkův rukopis i v ostentativní nechuti vůči šlechtě, což prezentoval i ve *Hvězdě* či satirické *Vose*. V článku *My a šlechta* zcela nezaobaleně odděluje „česko-moravský národ“ od šlechty, kterou do národa nepočítá, jelikož se dle něj za národ stydí, což se zračí v tom, že není národní šlechtou a nemluví českým jazykem: „...nemůžeme být hrdi na šlechtu naši jako Angličan, aniž stojíme jí po boku jako Uher, aniž vlastenčíme s ní jako Polák – onať nám nerozumí.“²⁰ *Moravan* se vymezoval i vůči uherským Slovákům. V článku *Uherští Slováci a my* list ukazoval Moravu jako příklad akceptace češtiny a národního programu, která je ku prospěchu, když dokonce uváděl, že Moravané jsou: „...prosti všeliké pánovitosti potřebu spojení se jsme uznali a rádi hegemonii způsobilejším k tomu nad nás bratrům Čechům ponechali.“²¹ Tento názor je i přes silné pročešské stanovisko *Moravanu* ojedinělý, jelikož právě české hegemonie, české superiority, se bála v podstatě celá moravská politika a právě na těchto obavách se snažili získávat sympatie moravští Němci, v katolickém táboře měly tyto obavy antihusitský nádech. I z toho je vidět, že olomoucký *Moravan* výrazně předbíhal obecnou náladu doby, snad i citění svých čtenářů a nepochybně se zcela nekryl s politickými názory Národní strany na Moravě.²²

Stejně jako ve *Hvězdě* i v *Moravanu* měly své místo cestopisné a etnografické črty. V červnu 1863 odešel Kubíček za divokých okolností z redakce *Moravanu* do *Moravské orlice*, vedení listu přebíral nejdříve tiskař Slavík a po něm od 1. 9. 1863 zemský poslanec Bedřich Rozehnal. Vnější ani vnitřní struktura listu se nezměnila. Od srpna byl například uveřejňován fejeton na pokračování Čech a Moravan, který abonenty novin upevňoval v názorové linii, že Čech je etnický synonymum pro Moravana a v zemském a historickém smyslu: „...dějiny pak Čech a Moravy jediným plynou řečištěm“.²³ Sémantické diference se pak snažily noviny překlenout definicí: „Protož my uvažující, že jméno Moravan značí částku národu jen zeměpisně a nikoliv geneticky rozdílnou, kdykoliv o národu českém mluvíme, vždy Slovany jak v Čechách, tak i na Moravě bydlící vyzovumíváme.“²⁴ Tato argumentace pak byla podporována symbolikou Svatopluka, jako příkladem nesvornosti, která vede k záhubě.

IV. ZÁVĚR

Terminologicky se na stránkách *Hvězdy* a *Moravanu* objevují slova Moravan a Čech ve smyslu etnickém jako synonyma, Čechoslovan jako slovo, které zahrnuje všechny Slovany ze zemí koruny sv. Václava²⁵ a nepřímou nechává otevřené dveře i pro „zbloudilé“ Slováky. Dokonce se objevuje

18 Pro část mládeže bylo povstání Poláků v Kongresovce heroickým a romantickým vzplanutím a například Vratislav Kazimír Šembera odjel do Haliče, aby mohl pomoci Polákům.

19 *Boleslavan* versus Palackého a Riegerův postoj.

20 *My a šlechta. Moravan*, č. 35, 21. 3. 1863, s. 1.

21 *Uherští Slováci a my. Moravan*, č. 60, 19. 5. 1863, 2.

22 Ostatně vůči politice Národní strany se Kubíček stále více vyhraňoval na stránkách satirické *Vosy* a mnohem více v soukromých sděleních, viz JANÁK, J. K předhistorii vzniku mladočeského směru v táboru moravské buržoazie. In: *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*. Ed. JANÁK, J. – CHOCHOLÁČ, B. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 2007, s. 201–202. ISBN 978-80-86488-97-4.

23 Čech a Moravan. *Moravan*, č. 96, 11. 8. 1863, s. 2.

24 Čech a Moravan. *Moravan*, č. 97, 18. 8. 1863, s. 1.

25 Přítomnost Poláků na Těšínském Slezsku nebyla v této době vůbec akcentována.

i termín český národ, jenž stojí významově po boku Čechoslovana. Jistou zvláštností *Hvězdy* i *Moravanu* byla skrovná až absentující tematika vztahující se k náboženství a katolické církvi.

Ve *Hvězdě* a ještě zřetelněji v *Moravanu* je jasná procesná tendence, ale zároveň různé chápání národa, různý pohled na jeho strukturu a to jak vertikálně, tak i etnicky a zeměpisně. Národní identita je chápána jako jakási pyramida, když na úplném vrcholu stojí slovanský národ a pod ním další jednotlivé národy včetně českého a moravského (Slezáků), které dohromady tvoří československý národ (českomoravský národ). Slováci jsou již chápáni jako samostatný národ, ale přijímá se to s nechutí a používání slova Čechoslovan zároveň ponechává otevřená vrátka i pro možné zpětné přijetí Slováků. Pod národy jsou potom jednotlivé kmeny, což má pro Moravu velký význam, jelikož zde byla silná regionální identita, takže se někdy dokonce mluvilo o „hanáckém národě“,²⁶ „horáckém národě“ apod. Z hlediska třídní struktury *Moravan* a *Hvězda* vyčleňují z národa šlechtu (krom národně orientované, která se až na výjimky, v Čechách např. Rudolf Thurn-Taxis, nevyskytovala), přičemž jádrem národa na Moravě je venkovské obyvatelstvo, tedy selský stav.

Moravan a *Hvězda* stojí na počátku dlouhé cesty k prosazení češství na Moravě. Redaktoři byli tomuto ideálu plně oddáni, a jelikož jim byla dobře známá realita, věděli, že jejich zápas je sisyfovský. Že jejich úsilí mělo nakonec úspěch, bylo dáno mnoha faktory,²⁷ nicméně klíčová byla emocionální identifikace a v tomto ohledu rozhodl český národní příběh²⁸ podaný Františkem Palackým, rodilým Moravcem.

CZECHOSLAVS NATIONAL MOVEMENT IN THE FIRST HALF OF THE 1860S FOR EXAMPLE IN NEWSPAPERS HVĚZDA AND MORAVAN

Summary: The first half of the eighteen sixties was marked by the restoration of constitutional era and by the time of formation of political parties, programs, lines and interests of all public active forces in Moravia. The aim of this article is to show, for example in two periodicals, the content and direction of these journals, their work with textual part, with the meaning of words, to show, how these periodicals introduced the Czech national program to the readers.

Keywords: Moravia, Moravians, Slavs, Czechoslavs, newspapers.

Mgr. Lubomír Novotný (*1978)

Vystudoval historii na FF UP a právo na PF UP. Odborný zájem – dějiny 19.–20. století (habsburské mocnářství, dějiny Československa, socialistické hnutí, národní hnutí ap.), právní dějiny a regionální dějiny.

26 Hanáci se považovali za jakési vesnické, rolnické aristokraty, za lepší v poměru k ostatním regionálním moravským skupinám. ŘEPA, M. *Moravané nebo Češi?...*, s. 36–37.

27 Jedním z významných faktorů byl pocit strachu, že moravský etnický národ by v emancipaci vůči Němcům neuspěl. Jiří Malíř přesně píše, že: „...česko-německé soužití v českých zemích, komplikované otázkou uspořádání monarchie a její úlohy ve sjednocujícím s e Německu, nedovoloval[o] další tříštění českých národních sil a naopak působil[o] při národní identifikaci neněmeckého obyvatelstva českých zemí integrativně.“ Viz MALÍŘ, J. *Morava na předělu...*, s. 362.

28 Národní příběhy jsou základní jednotkou kolektivního vědomí: „...představují nosný pilíř či páteř národní identity. Jsou možností, jak stát, národ či společenství prezentovat, tvoří způsob jejich zřejmosti a pomyslný důvod jejich existence.“, viz RANDÁK, J. O národních příbězích. In: *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek: sborník příspěvků z konference Češi nebo Moravané?: k vývoji národního vědomí na Moravě, konané dne 28. 2. 2001 v Brně*. Ed. MALÍŘ, J. – VLČEK, R. Brno: Matice moravská, 2002, s. 148. ISBN 80-86488-04-7.